

عوامل ظهور و زوال

۱۳۹۸ هـ ش

نویسنده: سرمحقق طوبی ابوی صادق

عوامل ظهور و زوال سلجوقیان در افغانستان ...

نویسنده: سرمحقق طوبی ابوی صادق

۱۳۹۸ هـ ش

The Factors of The Rise and Fall of Saljuks in Afghanistan

Author: Prof. Toba Abawi Sadeq

ISBN 978-9936-645-59-2

9 789936 645592

2019

جمهوری اسلامی افغانستان
اکادمی علوم
معاونیت بخش علوم بشری
مرکز علوم اجتماعی
انستیتوت تاریخ و اتنوگرافی

عوامل ظهور و زوال سلجوقیان در افغانستان ۴۲۹-۵۵۲ هـ . ق .

۱۳۹۸ هـ ش

نویسنده: سرمحقق طویی ابوی صادق

امداد،
برای پدر و مادر عزیزم که در زندگی چون عمود مستحکم، در عقب من ایستادند، به
همسر و همسر زندگی ام.

شناسنامه:

نام کتاب: عوامل ظهور و زوال سلجوقیان در افغانستان ۴۲۹-۵۵۲ هـ. ق.

نویسنده: سرمحقق طوبی ابوی صادق

استاد راهنما: سرمحقق علی خان پکتیار

ادیتور: سرمحقق دکتر فاروق انصاری

مهتمم: سرمحقق اسدالله پرفیض

برگ آرایبی از: حسیب الله سمیعی

ناشر: ریاست اطلاعات و ارتباط عامه اکادمی علوم

مطبعه: مطبعه صنعتی چهاردهی

سال چاپ: ۱۳۹۸ هجری شمسی

تیراژ: ۵۰۰ جلد

ISBN: ۹۷۸-۹۹۳۶-۶۴۵-۵۹-۲

حق طبع برای اکادمی علوم محفوظ است

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست

صفحه	عنوان
أ.....	نظر استاد راهنما
ه.....	تقریظ
و.....	سرمحقق محمد اسلم افضلی
ز.....	تقریظ
ط.....	تقریظ
ل.....	تقریظ
۱.....	مقدمه

فصل اول

۵.....	مروری به گذشته موضوع
--------	----------------------

فصل دوم

۲۹.....	اوضاع افغانستان در آستانه ظهور سلجوقیان
۳۰.....	۱- وضع سیاسی:
۵۱.....	۲- وضع اقتصادی:
۶۴.....	۳- وضع اجتماعی:
۷۵.....	۴- وضع فرهنگی:

فصل سوم

۹۱.....	چگونگی به قدرت رسیدن سلجوقیان
۹۱.....	۱- ظهور و پیدایش سلجوقیان:
۱۰۵.....	۲- جنگ های سلجوقیان در خراسان:
۱۱۸.....	۳- سلجوقیان بر اریکه قدرت:

فصل چهارم

۱۲۷.....	سلاطین سلجوقی و گسترش قلمرو آنان
----------	----------------------------------

- ۱- طغرل اول و فتوحات او (۴۲۹ق/ ۱۰۳۷ م): ۱۲۷
- ۲- آلب ارسلان و چگونگی زمامداری وی: ۱۳۷
- ۳- زمامداری ملکشاه سلجوقی (۴۶۵هـق/ ۱۰۷۲ م): ۱۴۶
- ۴- سلطان سنجر و فتوحات وی: ۱۵۶

فصل پنجم

- تشکیلات سیاسی و اداری دولت سلجوقیان ۱۶۵
- ۱- تشکیلات سیاسی و ساختار اجتماعی- فرهنگی: ۱۶۵
- ۲- تشکیلات مالی و اداری: ۲۰۴
- ۳- تشکیلات درباری و ساختار نظامی: ۲۳۳

فصل ششم

- روابط سلجوقیان با همسایگان ۲۷۵
- ۱- روابط سلجوقیان با غزنویان: ۲۷۵
- ۲- روابط سلجوقیان با غوریان: ۲۸۶
- ۳- روابط سلجوقیان با خوارزمشاهیان: ۲۹۷

فصل هفتم

- عوامل سقوط دولت سلجوقیان ۳۱۱
- ۱- فروپاشی دولت سلجوقیان و تجزیه کشور: ۳۱۱
- ۲- تقویه و توسعه قلمرو خلافت بغداد و تضعیف حکومت سلجوقیان: ۳۱۷
- ۳- پیروزی خوارزمشاهیان و انقراض دولت سلجوقیان: ۳۲۸
- نتیجه گیری: ۳۳۷
- پیشنهادات: ۳۴۱
- ومن الله توفیق ۳۴۱
- فهرست مأخذ: ۳۴۳
- فهرستهای اعلام ۳۵۵

نظر استاد رهنما

عنوان پروژه علمی و تحقیقی محترمه طویی ابوی که بمنظور ترفیع علمی نوبتی تحت رهنمایی اینجانب در (۳۳۳) صفحه A۴ تکمیل گردیده است. در آغاز اثر، فهرست بعداً مقدمه، متن در هفت فصل، نتیجه، پیشنهادات، منابع و مأخذ به رشته تحریر در آورده شده است. فصل اول مروری به گذشته موضوع است که در آن از ۱۵ اثر معتبر دست اول و دیگر کتب جهت اكمال پروژه استفاده و به معرفی گرفته شده است. در فصل دوم استاد ابوی اوضاع افغانستان در آستانه ظهور سلجوقیان را به بررسی گرفته که از وضع سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و وضع فرهنگی بحث مفصل نموده و تحلیل خوبی نموده است. در فصل سوم نویسنده چگونگی به قدرت رسیدن سلجوقیان در منطقه به اساس نظریات علما و دانشمندان رشته تاریخ از موضوعات اقوام ترک سخن رانده، تحلیل و تجزیه خوب را نموده و همچنان واژه ترک را به معنای مختلف بکار برده و انرا شایسته بررسی نموده است. اینکه ترکان در اوایل از لحاظ اقتصادی بیشتر متکی به دام پروری و زمینداری، بودند و از این طریق امرار حیات مینمودند، آهسته آهسته به رشد اجتماعی نایل آمده و صاحب و مالکان بزرگ گردیدند و به کسب غنایم جنگی و تسخیر مناطق زراعتی و سر سبز پرداختند. به همین سبب سلجوقیان تازه مسلمان، نخست در ماوراءالنهر جاگزین و مستقر گردیدند و بعداً اساس یک قدرت متمرکز سلجوقی را گذاشتند.

فصل چهارم به گسترش قلمرو سلاطین سلجوقی آغاز میگردد و در خراسان خطبه بنام دو برادر طغرل و چغری بیک خوانده شد و با گرفتن و تصرف نیشاپور نقطه عطفی برای سلجوقیان بوده زیرا آنان دیگر خود را صاحب همه جایداد، پایتخت اداری و حاکمیت خراسان میدانستند.

در فصل پنجم استاد طوبی تشکیلات سیاسی و اداری دولت سلجوقیان را به بررسی گرفته و اوضاع سیاسی و سیستم اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را خوب توضیح نموده و به ارزشیابی گرفته و در ضمن معلومات خوب و مفید داده است.

در فصل ششم نویسنده اثر را جمع به روابط سلجوقیان با کشورهای همجوار بوده، از جمله با غزنویان، غوریان و خوارزمشاهیان بیشتر قابل توجه است. در همه ایام میان قدرت ها اتفاقات متعددی و مقابله های نظامی بیشماری صورت گرفته ولی برخلاف همواره به هم گرایی و صلح انجامیده است.

در فصل هفتم نگارنده اثر، عوامل سقوط و فروپاشی دولت سلجوقیان را یکا یک، بر شمرده و به مرور زمینه تجزیه سیاسی کشور و آنهم به دست شهزادگانی که هر کدام در مقابل اتابکان مقتدر دولتی قرار گرفتند فراهم گردید، این روحیه باعث رکود اقتصادی و اجتماعی گردید. در واپسین کار میتوان گفت که نویسنده از عهده نگارش این اثر علمی - تحقیقی به طور مؤفق بدر شده و اتفاقات تاریخی دوره سلجوقیان را از مآخذ و منابع معتبر و با اعتبار بطور امانتداری در الفاظ خود نگارنده در متن بکار برده شده است. استدلال و استنتاج علمی خود را نیز نموده و موضوعات پروژه که در هفت فصل ترتیب و نوشته شده محتوی خوب و غنی و متن نگارش ساده و سلیس میباشد. خلاصه اینکه استاد طوبی، خوب، مفصل و تازه نوشته و

نظر استاد راهنما

همه مواد را مطابق مطالب فهرست مندرجات به موفقیت پس از تحقیق و ارزیابی علمی تکمیل نموده است.

ناگفته نماند که کار پروژه علمی تحقیقی هذا در مدت چند سال، ربع وار دیده شده، اصلاح و تکمیل گردیده است، فلهدا میتود و روش نگارنده به اساس میتود علمی تحقیقی معاصر بوده بدین ملحوظ این اثر علمی - تحقیقی را مثبت ارزیابی نموده، در ضمن سفارش و پیشنهاد می نمایم تا به فرصت مناسب و بعد از تقاریظ استادان زمینه طبع رساله هذا فراهم گردیده و اقبال چاپ یابد. در پایان سخن برای مؤلف موفقیت های بیشتر را از خداوند متعال خواسته و خواهانم.

و من الله توفیق
خبرنپوه علی خان پکتیار

تقریظ

پروژه علمی - تحقیقی بانو طوبا ابوی صادق، تحت عنوان (عوامل ظهور و زوال سلجوقیان در افغانستان ۴۲۹- ۵۵۲ هـ. ق) که جهت ارایه تقریظ برایم سپرده شد. پروژه را که شامل (۳۳۳) صفحه کمپیوتری A۴ است، نظر خود را پیرامون آن به شرح زیر تحریر میدارم:

دوران حکمروایی سلجوقیان که مربوط سده های وسطی تاریخ جهان است، پر از فراز و فرود ها در عرصه های سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و اجتماعی می باشد که پژوهش گر توانسته است ابعاد گوناگون روابط خاندان های سلجوقی - غوری و غزنوی را در جریان تحقیق در برابر هم قرار دهد و با استفاده از روش های تحقیق تاریخی، مقایسوی و استدلالی به نتایج خوبی دست یابد و به تشریح موضوع پیرامون چگونگی ظهور و زوال سلجوقیان با استفاده از منابع دست اول پردازد.

دوران حکمروایی سلجوقیان با برازنده گی کم نظیر در عرصه سیاسی - فرهنگی و با داشتن وزیر مدبر چون خواجه نظام الملک طوسی از ابهت و درخشش خوبی برخوردار بوده است که توجه محقق به وجه احسن به آن معطوف گردیده است.

اینکه دوران زمامداری سلجوقیان انعکاسی از تاریخ سده های وسطی کشور ما است و گویای برازندگی و گسترش تمدن و فرهنگ مشرق زمین است، در اثر به گونه علمی و شایسته انعکاس یافته که توانایی و پشت کار محقق محترم را بیانگر است.

عوامل ظهور و زوال سلجوقیان در افغانستان...

از سوی هم تحریر اثر به ادبیات روان صورت گرفته و حفظ امانت داری در نقل قول ها مراعات شده است. با در نظر داشت نکات فوق پروژه علمی - تحقیقی مذکور را مثبت ارزیابی می نمایم و محترمه طویی ابوی صادق را مستحق ترفیع علمی از رتبه علمی معاون سرمحقق به رتبه علمی سرمحقق می دانم و برای وی صحت کامل و موفقیت های زیاد را از بارگاه ایزد متعال آرزومندم.

با احترام

سرمحقق محمد اسلم افضلی

تقریظ

محترماً، نامه شماره (۳) ۱۳۹۴/۱/۳ معاونیت محترم بخش علوم بشری، به اساس فیصله پروتوکول (۶۷) مؤرخ ۱۳۹۳/۱۲/۲۴ شورای علمی انستیتوت محترم تاریخ و اتنوگرافی، به من وظیفه سپرد تا بالای اثر «عوامل ظهور و زوال سلجوقیان در افغانستان» دیدگاه خویش را به گونه تقریظ ارائه نمایم. پروژه مذکور در هفت فصل توأم با مقدمه و نتیجه گیری و پیشنهادات و معرفی منابع و مآخذ به اثر مساعی محترم معاون سرمحقق طوبی ابوی صادق عضو علمی انستیتوت تاریخ و اتنوگرافی به بررسی و تحقیق گرفته شده است. من با درک مسئولیت در قبال وظیفه سپرده شده اثر متذکره را مطالعه نموده دیدگاه و برداشت هایم را در مورد اثر متذکره ذیلاً بیان میدارم. دید علمی تاریخ چنین است که رویدادها بنا بر عوامل پدید می آیند، پدیده ها بوجود می آیند، رشد می کند و اضمحلال می پذیرند. به میان آمدن سلاله سلجوقی که اثر تحت بحث به آن پرداخته نیز از قانونمندی فوق مستثنا بوده نمیتواند.

تاریخ قرون وسطی کشور ما مملو از لشکرکشی ها و تهاجمات نیروهای متخاصم ترک تبار بیابانگرد است که به استشاره و تشویق خلافت بغداد به جان هم افتیده، زمینه مداخله در بار خلافت در امور کشور ما مهیا میشد. جالب اینکه دربار خلافت هر جناح را که موافق میلش عمل نمیکرد، مورد تهاجم قرار داده گروه دیگری را برای سرکوب آن مورد حمایت قرار می داد. این سناریو طی قرون متمادی تاریخ کشور ما را بوسیله سلاله های سامانی ها، غزنوی ها، سلجوقیان، خوارزمشاهیان و غوریان رقم زده است.

سلجوقی ها در افغانستان که برمیگردد به خاتمه تسلط غزنوی ها، بدون شک خطی بود که محمود غزنوی آنرا مرتکب گردید. هر چند در آن مقطع زمانی ممکن در لشکرکشی ها و اعاده نظم از آنها سود برده باشد. اما ظهور اتابکان و قدرت یابی غلامان غز به مرور زمان استقلالیت این نیروها را فراهم کرد.

تاریخ این دوره در منابع طوریکه می بایست به گونه کرونولوژیک بازتاب حقیقی نه یافته است زیرا تاریخ نگاری در آن زمان بیشتر به علل و عوامل توجه کمتری داشته است. محقق محترم طویی ابوی مساعی بی دریغ به خرج داده تا از لابلای آثار و نوشته های پراکنده قدما تصویری بیرون آورده و آنرا در محضردید (مطالعه) علاقمندان قرار است در این کار او زحمات بی شماری را متحمل گردیده و مؤفق به در آمده است. اما این بدان مفهوم نیست که کار را به پایان رسانیده باشد. او اساس تحقیقی را آغاز کرده که دیگران آنرا بی گیری نمایند و تاریخ این دوره را از پراکنده گی و توهمات به انسجام و قاطعیت نزدیک سازند. نقل قول ها، استنتاجات و تبصره ها و تحلیل های بیشتر و همه جانبه نیاز دارد، تا ما به قضاوت های مان به چالش از خود فرورفتگی مواجه نشویم.

نویسنده تمام ظرفیت، امکانات و استعدادش را به خرج داده، تا تاریخ این دوره را بازگو نماید. تلاش موصوف درخور ستایش، تقدیر و تحسین میباشد. در حالیکه موفقیت مزید در کارهای اکادمیک آینده برایش از بارگاه خداوند(ج) استدعا می نمایم موصوف را در بدل زحماتی که متحمل گردیده، مستحق ترفیع به رتبه علمی سرمحقق پیشنهاد می نمایم. امید علاقمندان از اثر عرضه شده فیض برده بتوانند.

با احترام

سرمحقق شاه محمد میهن ورد

عضو علمی انستیتوت تاریخ و اتنوگرافی اکادمی علوم

تقریظ

تاریخ، انسان را از زندگی گذشته آشنا میکند، بسا فعالیت آفریننده گی را در انسان برمی انگیزد و وی را به ادامه سنت های افتخارآمیز گذشته تشویق می نماید. تاریخ با ایجاد شوق و علاقه به چیزهای دور مربوط به گذشته، زمان حال را زیبایی می بخشد.

هر تعریفی که از تاریخ ارایه دهیم، اصل رسالت تاریخ بدون تغییر باقی خواهد ماند و آن اینکه تاریخ یک پدیده ساکن و خاموش نیست، تاریخ یک شط در حال حرکت از حوادث و پیامدها و تغییرات پدیدآمده بدست انسان است و او خواه نا خواه مجبور بوده است برای دگرگون کردن محیط اجتماعی خویش تلاش کند، تا شرایط را بوجود آورد رشد دهد، پیش برود، حتی بجنگد و یا با طبیعت پیرامون خود وارد نزاع شود و موانع موجود در پیش پای خود را دور کند، آنچه امروز بشریت به آن دست یافته است، آسان و بی رنج فراهم نه شده است. این دست آورد بشر حاصل تلاش، مبارزه و ستیز انسان و جنگ های خونین است، که در این رهگذر بسا جان فدا شده تاریخ به روند خود ادامه دهد.

با در نظر داشت نکات متذکره، رساله علمی، تحقیقی ای که تحت عنوان «عوامل ظهور و ذوال سلجوقیان در افغانستان» که به همت معاون سرمحقق محترمه طوبی ابوی صادق جهت ترفیع به رتبه علمی سرمحقق پژوهش و تحقیق گردیده و ضم مکتوب شماره (۱۰۹) ۱۳۹۳/۱۲/۲۵ ه. ش جهت تقریظ به من سپرده شده بود، با کمال میل پروژه را مطالعه نموده و یافته خویش را چنین ابراز میدارم:

عوامل ظهور و زوال سلجوقیان در افغانستان...

پروژه دارای فهرست مطالب، مقدمه، هفت فصل، پیشنهادات و لست منابع و مأخذ صفحه معیاری تهیه شده است.

محقق محترم آورده است: سلجوقیان «سلاجقه، آل سلجوق» نام دودمان ترک تبار بودند، که در سده های (۵-۶ هجری) ۱۱-۱۲ م، در بخش بزرگ از آسیای غربی ایران و افغانستان فرمانروایی کردند. و این دوران شامل تمام مدتی است، که بین شکست سلطان مسعود غزنوی تا کشته شدن طغرل سوم ۵۹۵ هجری قرار دارد، این مدت که بیش از یک و نیم قرن را در بر گرفت، سلاجقه، اتابکان و امرای آنان با درایت و کاردانی حکومت نمودند، خصوصاً دوران ملک شاه سلجوقی به اوج قدرت، ترقی و تعالی فرهنگی خود رسیده بود. با سرعت تام توانستند قلمرو، حکومت و فتوحات خود را تا سواحل مدیترانه و سرحدات امپراتوری روم شرقی و آسیای صغیر و حدود متصرفات خلفای فاطمی گسترش دهند و ۴۷۰ هجری حکومت جهانی امپراتوری زمان را بوجود آرند.

این فتوحات و گسترش حکومت و پیروزی آنان تا پایان پادشاهی ملک شاه سلجوقی ۴۵۵-۴۸۵ هجری ادامه یافت و بالاخص در زمان پدرش الپ ارسلان وزیر با تدبیر نظام الملک با کاردانی حکومت وسیعی سلجوقی را اداره میکرد و با ایجاد تشکیلات منظم و مرکب بر قدرت این خاندان افزوده گردید. به جرئت میتوان گفت که نه تنها سلسله یی که بعد از اسلام در این کشور بلکه در مشرق زمین حکمفرمایی کرد و مملکت اسلامی را تحت یک فرمان و دولت حکومت واحد در آورد، سلسله سلجوقی بود.

این ها و بسا نکات ارزشمند دیگر، نتیجه گیری کلی از موضوعات با ارایه پیشنهادات و فهرست منابع و مأخذ که در جریان تحقیق از آن یاری جسته به غنای تاریخی و فرهنگی این اثر افزوده است.

تقریظ

در اخیر، می توان گفت اثریست سلیس و روان معیارهای اکادمیک و علمی در آن رعایت گردیده، تسلسل منطقی بین موضوعات مطروحه در نظر گرفته شده و امانتداری کامل از حسنات ویژه این پژوهش است. با در نظر داشت نکات فوق الذکر، اینجانب در حالیکه اثر موصوف را برای ترفیع از رتبه علمی معاون سرمحقق به رتبه علمی سرمحقق، کافی و بسنده دانسته، برای نویسنده جوان و پُرتلاش طوبی ابوی صادق موفقیت های مزید شان را در رسالت های علمی بعدی شان آرزو دارم و چاپ اثر را به مقامات ذیصلاح پیشنهاد می نمایم.

با احترام

سرمحقق سیما رسولی

عضو علمی انستیتوت تاریخ و اتنوگرافی

۱۳۹۴/۲/۲۶ هـ. ش

تقریظ

به اثر فیصله شورای علمی انستیتوت تاریخ و اتنوگرافی، پروتوکول (۶۷) مؤرخ ۱۳۹۳/۱۲/۲۴ و مکتوب شماره (۱۰۹) ۱۳۹۳/۱۲/۲۵ خورشیدی مرکز علوم اجتماعی مبنی بر تقریظ پروژه علمی-تحقیقی محترمه معاون سرمحقق طوبی ابوی صادق عضو علمی انستیتوت تاریخ و اتنوگرافی تحت عنوان: «عوامل ظهور و زوال سلجوقیان در افغانستان ۴۲۹-۵۵۲» به من سپرده شده بود چنین ابراز نظر می نمایم: همانطوریکه هر پژوهش تاریخی از خود پیشینه و تاریخچه دارد که بر مبنای آن کار پژوهش شروع میشود، در اثر مذکور نیز این اصل مهم در نظر گرفته شده است. دانشمند محترم با نوشتن مقدمه پرمحتوا که درک وسیع و همه جانبه نویسنده را نسبت به موضوع روشن میسازد خدمت خواننده گان ارجمند پیشکش نموده است. پیشینه موضوع را زیر عنوان فصل اول با معرفی کتب مهم و نقد بر آن ها به شیوه معمول به پژوهش گرفته است که بیانگر تلاش وی در موضوع میباشد. قابل یاد آوری است که هر فصل کار پژوهشی محترم ابوی صادق تحت هر عنوان اصلی، عناوین فرعی گنجانیده شده. در این عنوان ها موضوعات قابل بحث با عنوان اصلی فصل، پیوند ارگانیک دارد. نویسنده اثر در نگارش پروژه خویش اصول معاصر پذیرفته شده تحقیق را رعایت نموده و موضوعات را به صورت مستدل و با اتکاء به مآخذ و مراجع با اعتبار توضیح و تشریح نموده است.

تقریظ

تحلیل ها، تبصره ها، مبین سعی و تلاش صاحب اثر میباشد، سعی و تلاش محقق در این راستا علاقه او را نسبت به تاریخ پُربار کشور محبوب ما افغانستان نشان میدهد. در بخش نتیجه گیری، نویسنده محترم مطالب متن پروژه را خیلی فشرده به نگارش در آورده که میتواند تصویر دقیق و گلی از موضوعات در آن تحقیق گرفته، اطلاعات مؤجز را به دست میدهد.

پیشنهادات، منابع و مأخذ بخش پایانی این پروژه را تشکیل میدهد، که علاقمندان عرصه تاریخ و فرهنگ را رهنمایی می نماید. آنچه از برداشت هایم از اثر علمی میباشد، بر خویش لازم میدانم که بنویسم، اثر مذکور در انستیتوت تاریخ زیر این عنوان قبلاً کدام کار پژوهشی صورت نگرفته، بناءً جهت ترفیع علمی از رتبه علمی معاون سرمحقق به رتبه علمی سرمحقق، در صورتی که سایر شرایط ترفیع را تکمیل نموده باشد بسنده میدانم. از این رو چاپ آنرا به خاطر استفاده جوانان و نو جوانان، دانشجویان، اساتید مکاتب و دانشگاهیان و همه آنانیکه به تاریخ پُربار کشور خویش علاقمند اند، جهت استفاده همگانی پیشنهاد می نمایم. در فرجام برای پژوهشگر این انستیتوت طول عمر، قلم توانا و موفقیت های بیشتر در همه کارهای علمی وی خواهانم.

با احترام

سرمحقق عبدالصابر جنبش

عضو علمی انستیتوت تاریخ و اتنوگرافی اکادمی علوم افغانستان

مقدمه

منطقه جغرافیایی که امروز به عنوان «آسیای میانه» از آن یاد می شود سرزمینی بوده پهناور که از شرق محدود به سلسله کوههای آلتایی از غرب به دریای سیاه از شمال به سایبریا از جنوب به کوههای البرز و هندوکش محدود می شد. تا پیش از تحولات و تغییرات ناشی از هجوم ترکان و مغولان، بخش های مهمی از این سرزمین شامل افغانستان امروز میگردید. نکته قابل ذکر اینکه در قرون وسطی نام خراسان به طور کلی به ایالات اسلامی سمت شرق یعنی سرزمین آفتاب یا آفتاب بر آمد گفته می شده است. در رابطه به اهمیت این خطه گفته شده:

خوشا جایا بر و بوم خراسان

در او باش و جهان را میخور آسان

بخش های از خراسان در دوره خلفای دوم و سوم به تصرف مسلمانان در آمد که شامل هرات، بلخ، نیشاپور و مرو می شد. بعدها قسمتی از ماوراءالنهر نیز جزو خراسان محسوب گردید که بنام خراسان بزرگ یاد میشد. تغییرات ناشی از تهاجمات امپراتوری های بزرگ مثل سامانی ها، غزنویان و سلجوقیان در بسط و توسعه ابعاد سیاسی، اقتصادی و اجتماعی سرزمین های ماوراءالنهر، خراسان و ایران نقش ارزنده ای داشته اند.

لازم است گفته شود، زمانی که ترکها اسلام آوردند، یعنی در مرحله یی که اسلام در شمال شرق توسعه یافت و به حوالی سمرقند، فرغانه و مناطق افغانستان رسید، مغولها ادیان دیگری داشتند. در آن عصر (قرون وسطی)

ترکهای مسلمان تمام توجه خود را به خراسان و شرق معطوف داشته و در آن صوب حرکت کردند.

اما ظهور سلجوقیان در تاریخ قرون وسطی در خراسان، ماوراءالنهر و ایران، آغاز دوره جدیدیست که وحدت سیاسی سرزمین های شرقی را تحت حاکمیت سلسله های جانشین خلفای بغداد در آورد و یک اداره مقتدر و گسترده ای را به میان آورد.

این حاکمیت ها برای تحکیم پالیسی های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی خود، زبان فارسی دری را که در دوره غزنویان ثمر حاصل کرد، به رسمیت شناختند و در دوره امپراتوری آل سلجوق دامنه گسترده تری یافت. فرهنگ خراسانی، زبان، دین، رسوم و غیره را شامل اداره مملکت خود گردانیدند. در نتیجه سلجوقیان، این طایفه صحرا گرد که دور از فرهنگ شهر نشینی بسر می بردند، به زودی برای کسب تمدن آریایی، خود شان را مستعد دانسته و با اشتیاق و علاقه مفرط با فرهنگ و تمدن خراسانی خلط شدند و هیچگاهی نخواستند اینجا را ترک گویند. زبان فارسی (دری) را زبان رسمی دربار و دولت نمودند، در حقیقت تمدن خراسانی و ترکی با هم مزج و آمیخته گردید.

بحث اصلی در این نگارش، دوره سلاله سلجوقیان بزرگ در افغانستان است که به سرعت حاکمیت خود را در سر تا سر خراسان تحکیم بخشیدند و در نخستین اقدام تقسیمات اراضی مفتوحه را که در میان صحرا گردان غز معمول و مرسوم بود در خراسان جامه عمل پوشانیدند. مناطق کلیدی خراسان (افغانستان) را، نظر به کار کردگی و شایسته گی های جنگاوری سر دسته های سلجوقی، میان خود شان تقسیم نمودند. تا جاییکه آنان در مناطق مذکور استقلالیت داشته و حتی ایشان زمینه سلطنت موروثی را فراهم کردند.

در این اثر، پژوهش پیرامون عوامل ظهور و زوال سلجوقیان در افغانستان از لابلای مطالعات کتب بر اساس میتود توصیفی و تحلیلی صورت گرفته و حتی- الامکان کوشش شده اثری تقدیم خواننده گان شود که میرا از احساسات و زیاده گویی ها باشد. سلطه سلجوقیان که مقطع مهمی از تاریخ کشور ما را احتوا می کند، بیانگر حوادث و واقعات متعدد و مهمی در این تحقیق است که بدون شک بر سرنوشت سرزمین های آسیای میانه، خلافت بغداد و سرزمین های مفتوحه آن اثر گذار بوده است. دولت سلجوقی یکی از پهناور ترین دول بخش آسیا در قرن ششم هجری به شمار می آمد، پیامد های آن در پیروزی باور نکردنی در برابر قدرت بزرگ امپراتوری غزنه در جنگ دندانقان وضاحت دارد. باید گفت که جنبش نیروهای قبایل غز در پیوستن با قبایل ترکان دیگر، مستحکم تر و پربار تر گردیده، در نبردهای پیشروی به جانب افغانستان با نیروی سیاسی نظامی مهمی مانند غزنویان روبرو شدند تا از قدرت آنان و تسلط ایشان بر سرزمین ها بکاهند، فلهمذا مناطق مفتوحه یکی پس از دیگری با آنان ملحق شده بالاخره به دولت سلجوقی بیعت نمودند. خلیفه بغداد نیز به طغرل لقب «سلطان» اعطا کرد و او را صاحب همه سرزمین های این دیار خطاب کرد. نیم قرن پس از آن که حکومت سلجوقیان در خراسان مستحکم شد، قلمرو امپراتوری آنان گسترده گردید.

پژوهش پیرامون اثر علمی - تحقیقی «عوامل ظهور و زوال سلجوقیان در افغانستان» انعکاسی از تاریخ قرون وسطی این مرز بوم می باشد که در خور نگرش ژرف تحقیقی بوده که جنبه های تاریخی و سیاسی آن حایز اهمیت بیشتر میباشد. در این پروژه علمی سعی به عمل آمده که تاریخ دودمانی و نیز ساختاری اعم از سیاسی، اداری، مالی و اجتماعی امپراطوری

عوامل ظهور و زوال سلجوقیان در افغانستان...

سلجوقیان شناسائی گردد تا باشد محققان، محصلان و علاقمندان رشته تاریخ از این اثر بهره گیری هرچه بیشتری داشته باشند. این اثر علمی - تحقیقی دارای مقدمه، هفت فصل، نتیجه و پیشنهادات مرتبط به تحقیق انجام شده می باشد.

از آنجائیکه تحقیق علمی مستلزم رهنمایی استادان مجرب و اهل رشته است، رهنمود های جناب محترم سرمحقق علیخان پکتیار را در زمینه اكمال پروژه تحقیقی خویش مدد می دانم که بدون شک در این عرصه نظریات تکمیل کننده استاد رهنما جای ارزنده خود را داشته است. از ایشان اظهار امتنان و سپاس می نمایم. همچنین از دانشمند گرامی کاندید اکادمیسین دکتور محمد یعقوب "واحدی" که در مورد تاریخ دوره سلجوقیان و حکومت های قرون وسطی صاحب نظر اند و این اثر را سر تا پا خوانده، اغلاط تاپیی و اشتباهات لفظی و معنایی اثر را تصحیح فرموده و در اصلاح آن ها به این شاگرد مخلص شان هدایت دادند، اظهار بس امتنان و تشکر می کنم و برای شان صحت و سلامتی و طول عمر از بار گاه رب العزت استدعا می نمایم.

درک تاریخی موضوع و رابطه آن در جامعه امروزی از ممیزات اصلی تحقیق بوده بناءً بر خواننده گان است، تا با ارایه نظریات و پیشنهادات سازنده شان در غنای اثرها سهم گردند از همکاری وهم یاری شان سپاسگزار خواهیم بود.